

Kuturanje – kraljica starih sportova Podravine i Slavonije

Nije neobično nazvati ovu staru sportsku igru kraljicom starih sportova Podravine i Slavonije, jer je bila zabava i takmičarska igra stotinama godina.

U biti kolektivna igra najviše je okupljala pastire svih uzrasta ovih područja Hrvatske, koji su je razvijali, dopunjavali sadržajima, obogaćivali rekvizitima i prenosili sa šumovitih terena na livade, oranice, trgove i ulice seoskih sredina.

Značajno je da je ova izvanredno lijepa, sadržajem i formom bogata pastirska igra okupljala mušku čeljad, ali nije bila rijetkost da u njoj svoje učešće dostojno potvrdi po koja djevojčica, djevojka i snaha, makar i u povremenim životnim prigodama (pred narodne blagdanе i za njihovo vrijeme).

Dobar kuturaš Podravine i tokačar Slavonije postajao je ponos i uzor životne sredine, bolji pastir, voljen mladić, za koga su se otimalе djevojke.

Kuturanje se ponovno iz zaborava vratilo u Podravinu (u Podravskim Sesvetama, 1969. godine), te u Slavoniju (u Brodancima, za vrijeme Olimpijade starih sportova, 1971. godine) kao rekreacijska i takmičarska disciplina sa nešto izmijenjenim pravilima igre, što potvrđuje da je ova kraljica starih sportskih igara i danas vrlo omiljena za sve uzraste muškaraca.

Igra kuturanja pred nekoliko stotina godina izvodila se pretežno unutar šumskih terena ili u njihovoj blizini. To su bile šumske staze, linije, plandišta, obale rijeka i potoka. Korišteni su i tereni ispašenih livada, staze, seoski trgovi i ulice. Ovakvi tereni, skućeni svojom širinom i dužinom, nisu posebno označavani i pripremani za igru. Igralo se najviše tamo gdje su bile mogućnosti za igru, a sve je u mnogome ovisilo i o suhoći zemlje. Jedina oznaka na terenu bila je »međa« (granica), koju su povlačili držalom kuturače, označavali zabadaњem šiljčica, pružanjem povezanih vrbovih šiba, skidanjem kore na stablima u blizini, iskopavanjem uskih i plitkih jarčiča. Za igru najvažnija je bila približno jednaka polovina terena za svaku »stranu« (ekipu), koju su odmjeravali koracima i štapovima. Ova igra dobivala je pravo značenje u dane prije Uskrsa, a posebno na Uskrsni ponedjeljak. Tada je bio masovan nastup u kuturanju djece, mladića, oženjenih i neoženjenih, poneke djevojčice, djevojke i snaha. Igralo se od jutra do mraka, a nije bilo nikakvo čudo da kuturaši nastave kuturanjem za vrijeme mjeseci.

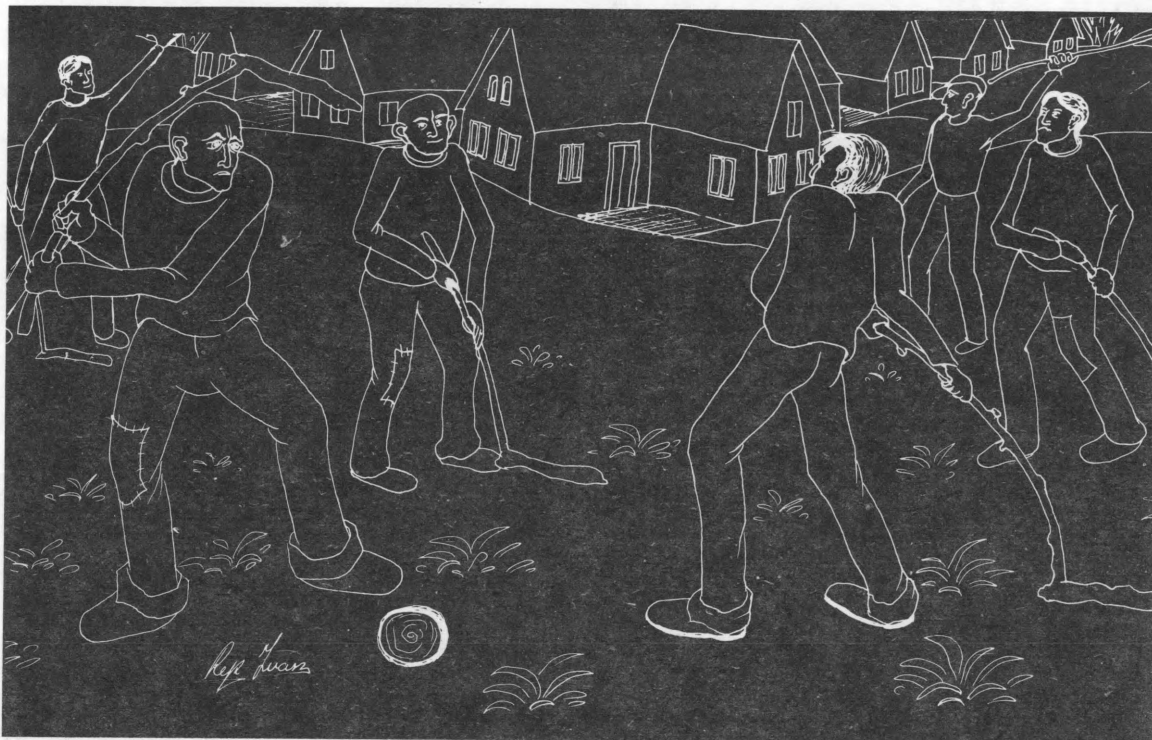
Igru kuturanja u prošlosti i sadašnjosti izvodili su kuturaši pomoću dva osnovna rekvizita: kuturačom i kotačem. Izradbi tih rekvizita, tijekom cijele godine, posvećivali su veliku pažnju. Običan kotač otpilili su od okrugle cjepanice tvrdog drva. Takvih kotača bile su pune torbe i puni džepovi, ali su po trajnosti bili kratkog vijeka. Na svaki jači udarac lomili su se i zadavali

muku suigračima. To je dovodilo do češćih rasprava i svađa, jer su teže mogli objektivno ocijeniti gdje ima više raspucanih ili većih komada kotača. Pošto su šuma i šumsko drveće obilovali nizom različitih kvrga, skidali su ih, dotjerivali i oblikovali u pogodan rekvizit za kuturanje. »Kvrgeњaci« su bili teži i stabilniji za pokuturivanje i udaranje kuturačom. Da bi ih pastiri učinili čvršćim i trajnijim, jedni su ih kuhali u slanoj vodi, drugi su šili u dimu, treći spaljivali na žaru. Najbolji »gluntaci« bili su moćeni u mokraći svinja i krava. Nije bila rijetkost da su pastiri, u međusobnom razgovoru, posebno isticali najbolje »gluntake« kao »Ivinov« (Ivanov), »Stefinov« (Stefanov), »Jozinov« (Josipov). Ti kotači bili su i predmetima razmjene. Za dobar kotač dobio se bogat objed, sviralica, nožić, kuturača, ukrašen štap, ili se za njega navraćala stoka određeno vrijeme.

Kuturače su također vrlo važni rekviziti. Po izgledu slične su hokejaškoј palici, ali se od nje razlikuju po obliku držala i donjeg dijela. Odsijecane su iz pogodnih grana jasena, graba, klena, gloga i jasike. Pri izradbi kuturače pazilo se na držalo i šikališće. Sraštenost držala i šikališća davala je najbolju kuturaču zvanu ucjelo. Gotove kuturače opkuhivali su, dimili i spaljivali vatrom. Najbolje kuturače nazivali su »konjaricom«. Kuturačanasadenka kasnije se pojavila u masovnoj primjeni metalnog svrdla. U početku su pravili rupu ukoso u šikališću prepaljivanjem užarenim metalnim klinovima. Sastavljanje šikališća i držala izvodili su na jednostavan način. Držalo su provlačili od donje strane kuturače prema gore. Uvijek su tanji dio držala izvlačili, a debljim dijelom »zagvozдили« (začepili) spaljivanu ili provrtanu rupu. Dobri iiskusni igrači čuvali su takve kuturače.

Dok su pravila igre, tradicijskoga tipa, posebice u Podravini i Slavoniji bila vrlo bogata, danas su se izmijenila. Međusobnu igru dviju susjednih ekipa nije nitko u prošlosti vodio, već je po dogovoru igrača počinjala i završavala. Polučene rezultate zajednički su obračunavali, da bi ih konačno usuglasili dogovorom. Igra je vremenski trajala različito, što je ovisilo o slobodnom vremenu pastira. Igra se u prošlosti prekidala i nastavljala, a ponekad bi dovela do žučnih prepirki i tučњave rekvizitima. Najniži let običnog kotača ili gluntaka, gotovo položenog iznad zemlje prozivali su »vuzda« (uzda) ili bič. »Jajce« je nazivan kratak i visok let kotača zrakom preko međe. Konjić je bio duži ili kraći let kotača do visine 15 m. Konj je bio svaki visok let kotača iznad visine leta konjića. Kad je poneka strana postigla svoj pogodak, uzviknula je: »Duzni ste biča, jajce, konjića i konja!« Pogotkom se smatrao i pad kotača, jer ga je protivnička strana morala vraćati.

Članovi strane (ekipe) bili su: prvak (najbolji igrač), drugi, treći, četvrti i »bojtari« (posljednji) poredani u

rasporedu linije, a pokrivali su jedan drugoga na određenoj udaljenosti. To je najstariji način rasporeda igrača u svakoj ekipi. Prema dogovoru, prvak jedne strane slao je gluntaka u susjedno polje. Druga strana dočekuje kotač, udara ga kuturačom i nastoji vratiti u što povoljnijem rezultatu. Kotač su slali uz povik: »Ide!« Ukoliko bi kotač na putu do susjedne ekipe pao, reklo bi se: »Crkel je!« (»Krepao je!«). Susjedna ekipa govorila bi: »Pošljite nam ga!« (»Pošaljite nam ga ponovo!«). Ekipe u igri su međusobno davale primjedbe na slanje kотаča: »Kak vi nam, tak mi vam!« (»Kako ćete vi nama, tako ćemo mi vama.«). Razmaci među ekipama bili su različiti i vodilo se uvijek računa o tome da ne bi dolazilo, zbog blizine ekipa, do nekih neželjenih ozljeda suigrača jedne i druge strane.

U prošlosti bilo je vrlo značajno tjo će najčešće slati kotač prema protivničkoj strani. To su bili prvaci, najbolji igrači, koji su mogli najjače izbaciti kotač rukom. Oni su vodili cijeli tok igre svoje strane i upozoravali svakog suigrača na način igranja.

Način slanja kотаča ovisio je o pojedincu. Veličina ruku, duljina prstiju, debljina kотаča i sama njegova težina, način slanja bili su vrlo značajni u igri, koju su dopunjavali i karakteri ličnosti. Od osobe mirne po prirodi, spore u načinu kretanja i mlake u pokretima, uvijek se očekivao kotač na najjednostavniji način i lagano poslan. To su bile prave prilike za visoke rezultate u igri. Najjednostavniji način slanja kотаča i vrlo pogodan za »doček« susjednoj ekipi bio je onaj, koji se slao sa dlana ruke, obuhvaćen svim prstima, praćen laganim koracima igrača u izbacivanju rekvizita i u posve uspravnom

držanju tijela, te u laganom pomaku ruke unazad-naprijed. Drugi način izbacivanja bio je teži za susjednu ekipu, a razlikovao se od prvog po tome što je pošiljalac kotač držao palcem, srednjakom i kažiprstom, jače zamahnuo rukom naprijed-nazad, težište tijela spustio bliže zemlji i ubrzanim koracima išao prema međi igrališta. Treći način izbacivanja bio je jednak drugom, ali se razlikovao po radu ruke i načinu izbacivanja kотаča. Rukom se zamahnulo iznad glave, dlan, prste i kotač okrenulo prema zemlji i silovitim udarcem o tlo rekvizit izbacilo prema susjednoj strani. Taj način slanja kотаča ujedno je bio i »resker« (rizik) za momčad koja ga šalje, jer je mogao pasti ili loše otići nas na susjednu stranu.

Slanje kотаča »spod nogu« (ispod nogu) bilo je upriličeno onda kada je susjedna ekipa bila slaba i nedorasla za igru. Pošiljalac kотаča okretao se leđima prema susjednoj ekipi i između raširenih nogu poslao kotač. To su bili trenuci pastirskih šala, ali i mogućnosti da dođe do ozbiljnog obračuna šakama i kuturačama na kraju igre. Slanje kотаča preko glave i ispod pazuha ruke bilo je istog značenja, više ismijavanje nego prava igra. Kotač poslan »spod ruke« (ispod ruke) prava je vještina i majstorstvo, uvijek poteškoća za susjednu ekipu. Takav prvak uzimao je određen zalet desetak koraka unazad, da bi potrčao naprijed prema međi, snažno držeći rekvizit palcem i kažiprstom, u zamahu rukom unazad prema naprijed izbacivao ga prema susjednom prvaku. Ovaj način imao je tri svoja vida izbacivanja kотаča. Prvi drži rekvizit u uspravnom položaju rotacije, drugi koso-ulijevo, treći koso-udesno. Koso-ulijevo i koso-udesno traži takvo bacanje u kojem rekvizit u nagibu prolazi uz

prvaka i zaobilazi drugog igrača (posebice kad su ovi izraziti ljevaci ili dešnjaci). Tada izbačen kogač čini na svojoj putanji polukrug, a zbog težine brže pada i nepodesan je za doček. Tim načinom igre dovodi se u zabunu susjedna ekipa posebice prvak i drugi, dok srednji red vrlo teško izvlači pogotke a obrana vrlo rijetko pokušava što spasiti, kad se svi nalaze u linijskom rasporedu. To odvrća pažnju susjedne ekipe. Dobri prvaci u nekoliko probnih slanja kogača brzo ispituju mogućnost susjedne ekipe u »širini« igre (čuvanju polja lijevo i desno od sebe). U nadmetanju sa susjednom ekipom uvijek se bolje polučuju rezultati ako se dobro ispita tko je izrazit dešnjak ili ljevak u udaranju kogača. Čim je polovinu ekipe izrazitih dešnjaka ili ljevaka, koristi se njihova »slabost«. Da bi se susjednu ekipu pobijedilo čini se kombiniran raspored igrača: ljevak, dešnjak, ljevak; dešnjak, ljevak, dešnjak; dešnjak, dešnjak, ljevak; ljevak, ljevak, dešnjak.

VJEROVANJA U IGRI

Kazivačica Tudić Ana, 75 godina, iz Podravske Sesveta prisjetila se primjera vjerovanja, koja su pratila ovu zanimljivu pastirsku sportsku igru.

Za vrijeme igranja pastiri su dobro pazili što se događa u njihovoj okolini i oko njih. Preljetanje određenih ptica smatrali su znakom nesreće. Nije im bilo drago kad su nad svojim glavama zapazili »kanjura«, »permuša«, sovu (jastreba kokošara, šišmiša). Jastreb i sova su grabljivice, pa nije ni čudo da znače određenu opasnost, dok šišmiš svojim izgledom podsjeća na vruga. U igranju pratili su nad čijom glavom nadlijeće pojedina ptica. Poneki su odmah odustajali od igre, odbacivali rekvizite i upućivali se svojim kućama. Pjevanje i let sove smatrali su znakom nečije smrti i velike životne nesreće. Dolazak sove značio je da će nekoga kogač teško ozlijediti ili smrtno raniti u glavu. Let svrake objašnjavali su kao dobru ili lošu poruku. Dok »rebeti« (posebno kriješti) navješćuje stradanje i nečiju smrt. »Kukuvača« (kukavica) je mirna i blaga ptica, ne donosi loše glasove. Ni preljetanje vrane nije ništa značilo za igru. Čaplja, smatrali su, navješćuje nesreću, pa će netko stradati u igri bilo kako, ali je se nisu do kraja bojali. »Kača« (zmijska, naročito zelena) bila je velika opasnost već i zbog toga što je napadala i ujedala kuturaše, pa su umirali zbog njezina otrova.

Iako je grmljavina dosta neugodna prirodna pojava, pastiri su vjerovali da neće u njih udariti grom, jer nisu zbog igre ništa nikome skrivili i nisu nikome nanijeli zlo. Oduševljavali su se kuturanjem za vjetrovita vremena, jer je vjetar kogače nosio brže i dalje. Kuturanje u utorak i petak nisu odobravali stariji ljudi zbog muških naziva dana, jer oni ne nose sreću i korist. Kuturaši su baš zbog toga kuturali, jer su njihovi muški dani i pripadaju njima.

Izgubiti kogač u toku igre nije bilo dobro i to su smatrali predznakom nesreće za nekog učesnika u igri, a najviše za onoga koji je kogač svojom kuturačem posljednji udario. Ukoliko je nekom počesće ispadala kuturača iz ruku ili se lomio neki njen dio, smatrali su da je taj u nečemu sagriješio i uvrijedio nadnaravne i božanske sile. Kuturaši su nosili sa sobom u džepovima okruglo ogledalce koje je značilo za svakoga sreću. U koliko bi ga u toku igre izgubili ili slomili, odmah su go-

vorili da će vlasnika sustići nesreća. Nije ni bilo čudo da su u travu izgubljenog ogledalce tražili svi učesnici u igri. Sretni nalaznik imao bi dvostruku sreću sa svojim ogledalcem i sa nađenim. Svi su vjerovali da će nesreća pratiti tako dugo pojedinca, dok ovaj ne nabavi novo ogledalce. Ako je netko od pastira-kuturaša izgubio nožić ili dio svoje odjeće, to znači da ga čeka neka prikrivena i podmukla nesreća. Mislili su da neće imati sreće u gospodarenju, kod stoke, da neće dobro ponijeti pšenica ili kukuruz, a to za slabije gospodarstvo znači mnogo. Izgubiti prvi pojasni remen za držanje hlača bilo je zaista nezgodno. Vjerovali su da taj neće imati sreće do groba, a ni preko groba, na onom drugom svijetu. Izgubiti rupčić, poklon djevojke, našiven i posebno ukrašen, sa posvetom u stihu, svakom momku bila je opomena da će ga djevojka ostaviti i zaboraviti. Kad je oženjen čovjek izgubio rupčić, žena bi govorila da ga je dao prvog ljubavi, ili nekog preljubnici, i zbog toga je dolazio do svađa u kući. Ukoliko kuturašu sa košulje otpadne prvo podvratno dugme, umrijet će mu mlada ili će doživjeti tešku nesreću. Zaručni prsten izgubiti u toku igre značilo bi imati nesreću u braku. Izgubiti šešir bila je najava nesreće. Ako je došla do kuturaša krava, bili su zbog toga sretni je su vjerovali da im donosi sreću. Pojava konja bila je nesreća i zato su ga otjerali sa mjesta igre. Imućniji kuturaši nosili su čizme sa tvrdim sarama i u njima zataknut cvijet (klinčić). Ako bi za vrijeme igre ispao cvijet ili sa cvijeta poneka latica, to bi značilo da neće imati sreće u bračnom životu i mlada će ga uskoro ostaviti. Pronaći djetelinu sa 4 listića nije bilo lako, ali nađena donosila je radost svakome, a posebno u igri. Na šeširu zataknuta djetelina čuvala je glavu, ali se nije smjela izgubiti na vjetru i brzo osušiti, jer bi sreća tada bila kratkotrajna i nezatna.

Za vrijeme pozdravljenja prestajali su s igrom i moli- li uvjereni da u tom trenutku zvono otjeruje neželjene duhove u tamu. Majke su sinovima davale u platnu pepeo svinjskih kosti, zemlju i pijesak s ciljem da to bude sigurna obrana od neželjenih nesreća. Nosili su i kruh (kukuruzni, smjesni, raženi) i to smatrali zaštitom od nesreća kao božji dar i posvetu. Žuto i plavkasto perje zataknuo za šešir ili stavljeno u džepić imalo je značenje da će bolje pogoditi cilj. Pero podareno od starije osobe nije se smjelo izgubiti, jer su vjerovali da je time izgubljena sposobnost za bolju igru. Kazivalo se da taj igrač neće polučiti visoke »konje« i stavljalo ga se u drugi plan, negdje na začelje, da ne smeta ukupnom uspjehu cijele grupe. Običavali su stavljati o lijevi bok, na remen, ukrašnu tikvicu naslijedenu od svojih djedova. Mislili su da su time naslijedili i dobre osobine svojih predaka i da će biti dobri igrači. Nasljedne tikvice, sa imenom i prezimenom djeda i oca, imale su ucrtanog psa, pijevca ili kokoš. Pas na tikvici značio je zaštitu od krađa tikvice i rekvizita. Naslikana kokoš je sreća u bilo kojem poslu, pogotovo ako je bila crne boje, dok je bijela nosila nesreću.

U zimskom razdoblju nisu mogli organizirati igru kuturanja zbog nanosa snijega i hladnoće, ali su tada rekvizitima posvećivali posebnu pažnju. Spremali su ih u drvene sanduke i kod toga obavezno prekrstili rukom, što je značilo da su ostali na tom mjestu pod božjom zaštitom i brigom.